

profert: «Exhibe pure et serva in te et in aliis dignitatem humanam (1). Hinc imponit fines praticos seu morales necessarios; hinc necessitatem moralem, strictam scilicet obligationem parit: quippe ratio est legislatrix legemque suam sanctione communis, nempe reprobatione vel repudiatione sui ipsius in eos qui illam violant (2).

Nunc igitur querit Hermesius num detur *tutum admittere pro vero ex motivis finium moralium necessariorum*, seu clarus: «num ex *practica ratione obligante* possit unquam dari necessitas *admittendi aliquid* (aliquam cognitionem) *pro vero quod theoretice sit dubitabile*; en hujs secundae sectionis objectum. Affirmative quæstionem resolvit Hermesius ex istis principiis: Omne imperativum seu officium *absolutum rationis practicae* exigit observantiam, ac proinde omne id sine quo observari non posset: atqui sunt plura principia seu officia moralia universalia *absoluta* quæ, nisi *admittas pro veris illas circumstantias, licet theoretice dubitabiles*, in quibus unice illa obligant, seu officia *absoluta* sunt, jam non possunt impleri: ergo ratio *practica* imponit in his casibus necessitatem *admittendi pro veris circumstantias illas* (seu illam cognitionem), licet theoretice dubitabiles (5).

Nimis præstat expendere exempla quibus rem illustrat Hermesius. Ex posito supremo moralitatis principio (quod continet etiam obligationem adhibendi media necessaria ad illum finem) suapte consequitur 1. officium *absolutum* quo tenemur ad vitam proximi præsertim periclitantem omni ope servandam, puta, si quem videamus in aquis jamjam se submergentem; atqui nisi tunc *admitteretur pro vero testimonium sensuum externorum*, quinam illi unquam posset officio satisfieri? Ergo licet theoretice dubitari semper de ejusmodi testimonio queat, ratio *practica* imponit tunc officium *admittendi pro vero illud testimonium* (4).

(1) Adnotat Hermesius, quod si agatur de perficienda hac humana dignitate, tunc ratio *practica* non imperat, sed hortatur et consulti.

(2) «Practica ratio, ait, est legislatrix (*Gesetzgeberin*); sensualitas autem nequam.» p. 210. Ipsa imperat: *tu debes...* Per accedentem ponam repudiationis sui ipsius (homo quippe *reprobat se ipsum*) accipiunt imperia rationis practicae sanctionem legum, aut... quod idem est, imponeant nobis moralem necessitatem ea implendi» p. 209. Plura hic occurrerent notanda de hoc morali systemate hermesiano, ubi ratio est *autonomia*, educit et fundo suo legem strictamque obligationem, imperat sibi ipsi et obedire debet. Quid moralem Kantii doctrinam exhibet fiducius? Sed innuisse sat esto.

(3) Longam disputationem Hermesii ad hunc syllogismum revocari facile posse nobis visum est. Hic porro primum adhuc velim rationem *moralem* seu *practicam* nunquam esse criterium posse certitudinis ac veritatis, sed hoc jam præsupponere. Omnis quippe *certitudo*, cum a persuatione firma ac rationabilis, sine formidine oppositi, producatur, debet a ratione *theoretica* manare: et quidquid demum ratio *practica* directe vel indirecte prescribit, *extensus validus* esse potest, quatenus *theoretica* ratio illud uti verum ac reale habet: secus homo nunquam se moraliter obstrictum sentire. Ergo ratio *practica* nil per se addere potest, circa veritatem objectivam rerum, que nempe aut *certa*, aut *dubia*, aut *probabilis* manet, prout ratio *theoretica* judicat. Ac ipsum *judicium reflexum* quo *theoreticum* seu *speculativum* dubium directum sepe tollimus et practica securitate operamur, num non *theoreticum* est, et in ipsa *theoretica* ratione vim exercit persuadendi?

(4) Loc. cit. p. 227. «Vere, ait Hermesius, ratio *theo-*

2. *Officium absolutum vitam nostram mediis omnibus conservandi*; atqui nisi quis, dum infirmatur, admittet *pro vero medicum habere scientiam necessariam*, ac *nullam voluntatem necandi*, nunquam posset satisfacere officio quo alienam opem eo in casu tenetur adhibere. Ergo tametsi *semper, theoretice, dubitare queat de scientia ac honestate medicij, debet, ex practica rationis imperio, utrumque admittere pro vero* (1).

3. *Officium absolutum* quod nos configere obstringit, ut finem moralem assequamur ad experientiam aliorum in subsidium nostrum adscendam. Sed quoniam exigentia mediorum non potest mensuram exceedere necessitatis, exigentia alienæ experientiæ dimicenda ex necessitate est. Hinc si satis alicui sit experientia coærorum, ratio *practica* hanc tantum prescribit: si vero quis etiam experientia ætatum antecatarum indiget, ratio *practica* imperat illi ut ad hanc etiam assurgat. Sed quoniam posset hoc medium necessarium adhiberi, nisi *admitteretur pro vera cognitio temporis anteacti*? Et quid est ejusmodi cognitio nisi *historia*, quæ scilicet temporum omnium monumenta servat? Ergo ex imperio rationis *practicae* iis in casibus tenemur *admittere pro vero testimonium historiae*, licet theoretica ratio motiva dubitandi de illo nunquam non nabit (2).

4. Ratio *practica* imperat absolute ad aeris incolumentem morumque custodiam tuendam, ut sepeliantur aut comburantur corpora defunctorum. At istud præceptum impleri nunquam posset nisi *indubitate admitteremus pro vero aliquem revera esse mortuum*: aliunde vero theoretica ratio nunquam adigitur necessario ad *tenendum pro vero*, quod corpus *mortuum apparet, iterum victum non sit*. Ergo ex vi *moralis imperativi tenemur admittere*

retica in hoc casu ob suam necessitatem comprehendendis est jam necessitatem ad *tenendum pro reali illud quod nos per exterrum sensum intinemur*: sed, addit, hoc non excludere necessitatem *admittendi illud pro vero ex morali officio*, quia in iis circumstantiis semper potest *rationabilis (mit Grund)* dubitari theoretice de veritate illius sensacionis, ac utrum ea sensibilis cognitionis non sit nisi mera illusio p. 228.

(1) Hoc aliaque hujus generis exempla quæ affert Hermesius (ex gr. nos debere saltem *alios* pro vere *pauperibus admittere*; secus nunquam satisfacere possemus *præcepto morali eleemosyne, etc.*) ostendunt eum *probabilitatem cum vera certitudine confundere*. Probabilitas quidem, præsertim si maxima sit, in plerisque vite negotiis satis est ad prudenter agendum. Si enim ex. g. antequam vescaris exigeres certitudinem *metaphysicam*, aut etiam stricte *moralē*, quod cibi veneno infecti non sint, eam aut nunquam, aut non nisi longo tempore assequeris et fame interea perires. Tunc igitur ratio ipsa ex *theoretica* illo *judicio dictat practice prudens esse ex probabilitate illa, præsertim si maxima, agere*: quippe alter fieri non potest. At quid hoc commune habet cum vera certitudine seu *physicalis*, seu *moralis*, qua *theoretice* et omni dubio remoto, certus quis est, rem sensibus suis rite dispositis percipere, aut a fide dignissimis testibus accipere, quaque in ea evidenter sive *physicalis* sive *moralis* tutissime conquiescit?

(2) En hermesianum criterium pro auctoritate historica, pro illa scilicet auctoritate cui tota posthac innitit debet demonstratio religionis christiana. *Theoretice*, ait Hermesius, de omniæ historiæ veracitate dubitandum est: *practice* tamen admittenda, si officium morale obstringit ad experientiam antiquitatem consulendum. Ergo, qui nullo ejusmodi tenetur officio, nullum validum motivum habet unde ex gr. persuasus esset. Cesarem olim extitisse, ergo nullam *theoreticæ* ratione ipsi vim inferret si hoc denegaret? Cetera inferius.

pro vero, illum qui *mortuus videtur, mortuum revera esse* (1).

Ita Hermesius conficit rationem suam *practicam* sepe efficere ut ex morali officio debeamus *admittere pro vera ac reali aliquam cognitionem*, quam ratio theoretica non potest *tenere ut veram atque realem*, sed *semper de illa dubitare potest* (2). Verum ut totam bane, theoriam plene teneas, magni momenti sunt canones hermesiani in sequentes, quæ in subjectis notis brevitatis gratia animadversiones nostras interserimus.

I. Homo de nulla re *moraliter certus est*, nisi de eo quod ratio *moralis obligans imperat admitti pro vero*; ut nempe detur locus *possibilitati implendi aliquod ipsi indeclinabile officium morale*. Ista *practica* persuasionem *imperata reddit hominem moraliter certum*. Nihil præterea (3).

II. *Admittere aliquid pro vero plane distinctum est a tenere pro vero*. Est nempe purum *admittere ad hoc ut possimus agere in reflexione perinde ac si teneamus rem pro vera*. Hinc potest semper *dubitari de illa theoretice, licet nunquam haberet illa possit pro falsa* (4).

III. In ea *practica* persuasionem nulla urget nos necessitas *physica* (ut contingit in *persuasione theoretica*), sed necessitas est mere *moralis*, id est *obligatur* (5).

(1) En hermesianum criterium pro miraculo quovis ac speciatim resurrectionis a mortuis dijudicando. Cf. *Intro. Phil.* p. 587 seqq: ita probari debet Lazarum fuisse revera mortuum, ac postea revocatum ad vitam. Non igitur *theoretica* ratio est que certa sit, ex indubio naturæ legibus, cadaver quadrupedum extinctum omnino esse: sed ratio *practica* imperat id *admittere propter publicam incolumentem*. Sed num ratio *practica* imperaret cadavera sepulturam, si ratio theoretica non haberet ea vere pro mortuis?

(2) Anadvertisimus tamen Hermesium, non de quacunque cognitione theoretice dubitabili hoc affirmare: sed tantum de iis casibus in quibus *ratio dubitandi theoretice exigit ex motivis universalibus*, ad ipsam rei naturam gerentem pertinentibus, non vero si exoriatur ex aliquo peculiari motivo superaccidente, ex. gr. si haberet *peculiaris ratione dubitandi*, quod iste vel illæ medius omni scientia caret, aut malo animo sit contra te comparatus: tunc enim Hermesius negat moraliter posse a ratione *practica* imperari admissionem scientie et honestatis in eo medico, contra illud dubium *theoreticum*. Hoc porro vocat *criterium generale admittendi pro vero* pag. 257, seqq.

(3) Novum *moralis certitudinis genus* invenit Hermesius ad quam nempe debet ipsa *physicalis* certitudo revocari, quæque non adest nisi *urget morale præceptum*, quæ hanc persuasionem imperat. Ergo quoties *præceptum* tale non datur, dubitabit quisquam ex. gr. an existat Roma, quam nunquam vidit, aut etiam si vidit, quia sive de testimonio quocumque aliorum, sive de testimonio sensuum externorum semper *rationabiliter (mit Grund)* theoretice est dubitandum.

(4) Ita Hermesius, qui jam *rationem et intellectum* ab invicem sciderat, nunc iterum *rationem ipsam* in se sciens, Kantiano semper modo. *Theoreticum* dubium de reali veritate in una rationis parte; *practica acquisentia*, perinde ac si veritas certa esset, in altera parte rationis. Dico *partes*, quia si nonnisi diverse functiones ejusdem identice facultatis essent, quinam hæc posset simul de eadem re dubitare et conquiescere?

(5) Sed num non quandoque talis est evidencia sive alieni testimonii, sive historie auctoritatis ut moralis certitudo inde *enascens metaphysicæ* plane æquiparari possit? Num non eamdenum quandoque vim, si eam oppugnare velimus, rationalitati nostræ inferre debemus, sive certitudinis motivum *intrinsecum sit, sive extrinsecum?*

IV. Neque *immediate obligamur, sed mediate, scilicet ut aliquid velimus vel agamus*. Hinc, si *præscindere omnino possimus a veritate cognitionis*, ac interim in *theoretico dubio manere, licetum id nobis est: sed tamen practice ita debemus velle et agere sicut in easibus in quibus habemus theoreticam indubitatem persuasionem* (5).

V. Nos possumus utique eam *practicam* persuasionem *imperat a ratione practica*, sicut quodvis aliud morale officium, repudiare, eo ipso quod opus libertatis est, sed repudiatione ejusmodi est violatio officii, ac proinde inseparabilis ab illo est sanctio *reprobationis sui ipsius* (1).

VI. Demum, concludit Hermesius, ista persuasio *practica* validissimum criterium *certitudinis* est. Quippe talis est 1: si tantum spectetur veluti *securitas practica*: nam quomodo magis absolute *tuto agere* possumus, quam id agendo ad quod *moraliter veneremur* (2)? 2. Si referatur etiam ad *objectivam veritatem rerum*: nam si in reflexione velim cogitare quod ratio *practica* me decipiat, et quod econtra *dubium illud theoreticum* quod ex ejus imperio *practice contemnere* debo, rerum veritati respondeat, jam debemus *admittere* simul istam sublimissimam facultatem finium moralium, etiam dum *moralis necessitate* dirigit, me contra *objectivam rerum veritatem* ducre (3). *Hoc certe possibile est* (4), sed ego neque illud *admittere*; quemadmodum quod *persuasionem rationis theoreticæ, possibile est contrarium*; sed ego illud

(1) Tunc igitur *practice* operaremur manente dubio *theoretico* speculativo: at quid si hoc dubium respiceret honestatem morale actionis? Quid si spectaret veritatem *Fidei*? Ergo sufficeret *practice* velle et agere ac si christiana fides haberetur *pro vera*; et tamen dubium *theoreticum* in mente habere an ea vera sit? Et potestne unquam præscindi a veritate cognitionis, si *theoreticum* dubium de illa perseveret? Meminerint qui talia defendunt numquam licitum esse operari *moraliter* cum dubio speculativo de lictate actionis: ac assensum fidei stare non posse cum mera *probabilitate* speculativa quod Deus sit locutus?

(2) Ex hoc sequeretur quod quicunque certitudini morali refragaret, quacunque tandem sit *res de qua agatur*, et in quocunque casu, graviter peccaret. Verum tamen est, quod juxta Hermesium hoc non esset *peccatum* nisi *philosophicum* tempe contra rationem *autonomam*, ac infligente ponam *reprobationis* sui ipsius (*der Selbstverwerfung!*)!

(3) Aliud est *securitas practica moraliter bene agendi*, aliud *certitudo de veritate et realitate objecti*. Illa exigit tantum de iis casibus in quibus *ratio dubitandi theoretice exigit ex motivis universalibus*, ad ipsam rei naturam gerentem pertinentibus, non vero si exoriatur ex aliquo peculiari motivo superaccidente, ex. gr. si haberet *peculiaris ratione dubitandi*, quod iste vel illæ medius omni scientia caret, aut malo animo sit contra te comparatus: tunc enim Hermesius negat moraliter posse a ratione *practica* imperari admissionem scientie et honestatis in eo medico, contra illud dubium *theoreticum*. Hoc porro vocat *criterium generale admittendi pro vero* pag. 257, seqq.

(4) Sed si reversa ratio *practica* quidquam præscribit directe vel indirecte refragante ratione *theoretica*, quid prohibet quod illa uti deceptrix habeatur? Atqui juxta Hermesium, qui conflictum inducit inter utramque, res ita plane se haberet. Si igitur supponi nequit quod ratio *practica*, dum aliquid imperat necessitate *moralis præstandum*, nos ducat contra veritatem *objectivam rerum*, dicimus est, quia non ipse edicit, nisi ratione *theoretica* suffragante, sive ut clarius loquamur, quia ratio una *metaphysicæ est*, nec sibi pugnare potest, quod Hermesium effugit.

(5) En igitur quo semper recedit tota certitudo hermesiana ex duplice fonte rationis sive *theoretica*, sive *practica* hausta. Ratio *theoretica* cogit *physice* ad tenendum

tenere nequeo. Hactenus Hermesius cuius theoriam paucis, sed fideliter retulimus (1).

Jam vero si quis hanc doctrinam de morali certitudine sedulo scrutetur, si animadversiones illas quas in notis adjectimus ob oculos habeat, si consideret hoc admittere pro vero, seu practicam hanc persuasione, licet cum theoretico dubio de opposito coniugiam, esse demum fundamentum cui innititur certitudo miraculorum ac prophetiarum, certitudo historicæ existentiae realis Christi et Apostolorum, certitudo de ipsorum veritate, certitudo historicæ sacrorum litorum, uno verbo certitudo omnium motivorum credibilitatis christianaæ revelationis, ac proinde tota demonstratio de hujus revelationis veritate ab Hermesio confecta, is demum agnoscat oportet quam labili fundamento tota hæc sit machina superstrata (2). Id certe luculentius pateret, si omnem hujus demonstrationis veluti texturam singillatim hic persequi atque enucleare possemus; sed hoc eos limites quo nobis in hoc volumine praesigere debuimus, longe nimis prætergrederebatur.

Satis igitur sit principiorum philosophicorum exposuisse naturam; quod ideore a nobis paulo forte fasier quam theologicae prelections expostulare viderentur, præstatum est. Verum, cum hæc principia ab auctore ordinata sint ad christianam fidem demonstrandam, debuimus ita referre, ut ex iis posset quisquam arguere ejusmodi hæc esse debeat demonstratio. Ut tamen aliquid de applicationibus hujus systematis philosophici delibemus, pauca de Theosophia, seu naturali theologia hermesiana juverit postremo exhibere.

3. Applicationes. Ex theoretica demonstrata reali-

aliquid pro vero ac reali, sed tamen semper possibile est ut objectum in se verum ac reale non sit. Ratio practica cogit moraliter ad admittendum aliquid pro vero et reali; sed tamen possibile semper est quod objectum in se verum ac reale non sit: nempe quod ultra ratio nos perpetuo illud atque decipiat.

(1) Totam inquisitionem suam de ratione theoretica et practica concludit Hermesius eas ad unitatem principii revocando, nimirum ad Fidem. *Intr. Phil.* § 44. Siquidem juxta ipsum *Fides* amplectitur tum tenere pro vero (persuasionem theoreticam), tum adductere pro vero (persuasionem practicam): ex primo exsurgit *Fides necessaria*, ex altero *Fides libera*: ita ut in omni objecto sive scientia sive auctoritate *fides* sit verum motivum certitudinis. Est illa quae nobis tutat veritatem et realitatem objectivam; est, ipse dicit, ultima meta quo philosophus possit pertingere. De hoc fuisus postea; interea tamen Cf. *Prænuntianda* n. 28.

(2) Jam *Intr. Phil.* pag. 121. profertur aperte Hermesius, se aliam plane veritatem doctrinarum christianarum querere ac illam cui hactenus christiani unice vim tribuerunt. Hanc porro inventi in imperativo *rationis practicae* quæ supplet totum id in quo Christiana revelatio deficit theoretica a certitudine. Verbo, tota certitudine hujus revelationis theoretica non est nisi *probabilitas*, maxima etiam si vis, sed nihil præterea. Veritas historica aut physica miraculorum summa probabilis est; veracitas Christi et Apostolorum summa probabilis est, et ita porro: sed hoc non impedit ut theoretice semper dubitare queamus num revera illa facta existat, num fuerint *supernaturalia*; num Apostoli, num Christus ipse decepti aut deceptores fuerint. Hoc dubium theoreticum, juxta Hermesium, ratio theoretica a se depellere non potest. Ideo confundendum omnino est ad rationem practicam, quæ ex morali imperio nos cogitat ad ea omnia ubi vera ac redita admittenda, frustra ratione theoretica obstante et reluctante. Ratio igitur practica tantum potest demonstrationem de veritate objectiva religionis christianaæ confidere. En clavis totius hermesianæ philosophiae ac theologie.

tate mundi, quem vocat, interni ac externi progrediatur Hermesius ad questionem: utrum ratio reflectens debeat tenere, quod Deus existat, queque illi attributa adscribere (*Intro. philos. Inquis. II. sect. 2. art. 1*). Et quoniam ratio theoretica ac practica est, de utraque inquiretur. Expeditissima porro res est quod practicam rationem, quippe quæ, cum ex positis principiis legislatrix per se sit, omnia moralia officia ex fine necessario humanæ dignitatis exigat, stricte ac perfecte obliget, suasque leges sanctione communias quid ipsa, inquit Hermesius, Dei existentiam postulare posset (§. 63. p. 415)? In ratione vero theoretica invenit necessitatem causæ primæ ob contingentiam rerum: atque hinc demonstrationem suam petit ac fusa evolvit. Hoc unum porro argumentum firmum ac legitimum declarat: cetera rejicit, quin imo eos carpit qui plura congerunt ad Dei existentiam probandum argumenta, quippe quæ nil aliud efficiant nisi illud etiam quod firmum est, suspectum reddere, atque ita irreparabile detrimentum afferint (1). Ad argumentum physico-theologicum quod attinet, opus esset, adnotat Hermesius, ut ratio adigeretur admittere, quod iste ordo, ac finium convenientiam in universo, nomine opus intelligentie esse possit. Atqui hoc nunquam ratio sola satis evincere valebit (2). Ex Hermesii igitur mente theoreticæ rationi minime repugnat, quod admirabilis hic rerum ordo complete spectatus, causarumque finalium constans subordinationis mero casui fortuito adscribatur.

Circa divinam essentiam exigit ratio quod Deus sit ens per se existens veluti substantia; vis creatrix una, unica, æterna, absoluta, personalis; ac demum quod mundus mutabilis nequeat esse subjectum vis hujus, neque substantia Deus (5). Si quis vero quereret, subdit Hermesius, utrum divinitatis aliquod subjectum detur, et an istud sit mundus ipse nobis immutabilis apparet, tellus hæc nostra, et corpora cælestia ab omni quod mutabile sit segregata (4), reponi deberet,

(1) Sunt verba Hermesii p. 415. ubi præmiserat: « Hactenus a me persecuta haec de re tractatio saltem aperte ostendet, certe nona esse rem adeo expeditam istud fundamentum omnis theologie valide demonstrare, atque hinc dum aliquis tot probationes putat se habere in promptu, poterit jam suspicione habere de omnibus quæ tales existantur, etc.

(2) Ita porro argumentatur Hermesius: « Cum urgetur,

productionem operum humanorum, veluti, e. g., domus, nunquam a cæcis viribus operantibus repeti posse, parum inde probatur. In effectione operum humanorum debet *natura* non *sus ipsius*, sed *nostros* fines ad exitum perdere: id ergo quod ipsa non efficit, ubi nos ipsi finem præfigimus, potuit utique eadem efficere, ubi *sus proprios* fines, si ita loqui fas est, persequebatur: quando quippe non ista vel illa vis, sed tot vires (quatas quis scit?) suam activitatem exercebant. Quis porro nos cogit admittere quod natura statim, primo veluti jactu, opus suum absolvit? Num ipsa non potuit multas sine numero edere productiones, quæ omnes in ordine ac finium convenientia deficerent, ac proinde nullam firmitatem haberent, quousque tandem una ex illis (et quis dicere posset post quot transformationes?) bene cesserit, que nempe hoc ita bene ordinatum, aptisque fiibus constans universus constituerit, atque hinc in se fundamentum stabilis durationis habuerit? » p. 411.

(3) P. 595 seq.

(4) Num id quod *contingens* natura est a toto ea quod mutabile est segregari posse putat Hermesius?

id nunquam demonstrari posse (1). Attamen illud etiam verum est, quod ratio talis hypothesim, si quidem gratuito in medium proferretur, ne quidem omnino posset ob aliquod peculiare fundamentum uti erroneous repudiare! *Revelatio* nobis ostendit quod quidquid extra Deum est, est creatura Dei (2), atque ita quacumque indeterminationem, quæ superest hæc in re, tollit e medio (3). Sed estne Deus in tempore ac in spacio? negat Hermesius omnino quoad tempus; utrum vero non compleat spatium, ratio nil habet unde hoc negare cogatur. *Revelatio* tamen ostendit Deum esse spiritum in oppositione ad corpora, et ad omnem extensionem, id est eum esse puram vim, atque ita demum spatium ab existentia ejus eliminatur (4). Ex istis Hermesii locis sequitur rationem theoretican impossibile omnino non invenire, quod Deus non sit purus spiritus, non omni extensione careat, occupet spatium, etc.

Atque hæc in Deo attributa exigit theoretica ratio: practica vero quid? 1. *Sanctitatem*, quæ quidem natura absolute perfecta in Deo esse debet, sed extensive tamen limitibus circumscripta esse potest (4). 2. *Amorem liberum* et *bonitatem* erga alios, quæ item absolute in se perfecta sunt, sed extensive limitata esse queunt (5). Ex hisce attributis practica ratio determinat in Deo, seu potius moraliter prescribit Deo finem quem ipse sibi praestitutum debuit in creatione ac destinatione hominis. Nimurum Deus creare debuit *hominem propter hominem*, et quidem propter istius, felicitatem (6), eamdemque maximam possibilis (7): si vero Deus ullo pacto gloriam suam in creatione mundi intendisset, hoc *philautiam* in Deo argueret, ac propterea ratio practica id nequit admittere (8).

Hæc theosophia veluti lineamenta ex sola introductione philosophica Hermesii desumpsimus. Quid si in illud dogmatica christiano-catholica pelagus ingredi voluerimus, in quo multo fusius de Deo ejusque proprietatibus pertractatur (9)? Interim tamen quæ de methodo, de principiis, de applicationibus tantum quod debuit creare mundum voluntate et intelligentia.

(1) *Ibid. p. 458.*

(2) Gravissimum rationem affert Hermesius. « Si namque, ait ipse, nos non modo in aliquo speciali casu, sed in amplis naturæ regnis universe ac sine exceptione... admitteremus tales fortuitos effectus, contradictorium esset exigere usum intellectus et rationis in arcto circulo practica nostrae vite ad similes effectus longe temores obtinendos, illumque prescribere veluti indispensabilem ad instituendam et ordinandam moralem conformatiōnē animi nostri. » p. 458.

(3) *Ibid. p. 465.* In rationem Hermesii: « Quia hoc (futurum) si reale fiat, sciunt etiam homines: quanto magis ergo debet illud cognosci a Deo, eni cognoscitiva facultas adeo longe humanam exsuperat, quicque creator est! »

(4) Ita Hermesius p. 475. « *Sanctitas Dei* est, ut vidimus, juxta naturam suam intrinsecam absolute perfecta, sed extensive potest utique esse limitata (beschränkt). Si quidem demonstrat est Deum velle *omne morale bonum*, quod ipse cognoscit: sed illuminationem cognitionis sue nos probare non possumus. Hinc possibile semper est, quod hæc sit limitata, et consequenter quod aliquid *moralium bonorum* fore ipso (Deo), si illa esset limitata, quod nunc non datur ipso. »

(5) « Quoad extensionem pergit ipse, possunt illa (amor et bonitas) semper limitata esse, quia possibile quidem est quod cognitionis Dei limitata sit, et quia proinde possibile utique est, quod Deus non cognoscit omnem felicitatem cuius extra eum capax esse possit » p. 476. Cf. etiam p. 479, ubi fusius id ipsum declarat Hermesius.

(6) *Ibid. p. 479.*

(7) *Ibid. p. 493.*

(8) Cf. quæ hæc de re diximus in *Tract. de Deo Creatore.*

(9) In *introduct. Phil.* Hermesius declarat se non attin-

bus systematis philosophice spectati persecuti sumus, satis, ut arbitramur, esse queunt ad probandum utrum nos aequo jure hoc sistema in iis accensuerimus, quæ objective, seu per se (nil enim subjective seu de personis decernere volumus) vere fidei suspicioni saltem indirecte obsistunt.

CAPUT II. *De ratione cum fidei.*

Rationem humanam hactenus ante fidem consideravimus: vidimus quippe quid illa recte adhibita ad hanc capessendam conferre valeat, quoque illa pactio viam divinæ fidei sternere, atque ad ejus, ut ita dicam, vestibulum, ducere possit ac debeat. Nunc quæ rationis partes sint, investigandum, dum ipsum fidei templum ac velut penetralia ingressa, objecta ejus amplectitur ac profitetur. Ne vero quidquam idearum claritatibz desit in diffcili ac salebroso admodum arguento, caput istud in duos item articulos dispergiemur, quorum alter intrinsecam fidei naturam ac constitutivam persequetur, alter vero de nexus fidem inter ac scientiam ac mutua relatione disceptabit.

ARTICULUS I. *De fidei in sua natura spectata.*

Tametsi propositi nostri haud sit tractatum de fide conscribere, quod non pauci præclarissimi autores summa cum laude jamdiu præstitere (1), necessarium nihilominus existimamus ad analysis varia ejusdem fidei constitutiva revocare ob multipli- cates errores, qui etiam in bonum finem postremis hisce temporibus oborti sunt illarum occasione controversiarum quæ in Germania potissimum et in Galliis agitari coepérunt. Etenim qui humanæ rationis imbecilitatem absolutam adstruant, quique contendunt scientias ac veritates rationales a fidei principiis dependere, ecquid efficiunt aliud quam fidei naturam cum scientia commiscere, et commune velut quoddam *formale* principium in iis agnoscer? Sic qui a fide ipsa præviā omnem demonstratio- nem, seu evidentiam credibilitatis objecti excludere connituntur, perinde ac si id libertati assensus objecti fidei præstanti officeret, veram fidei pervertit naturam. Item qui insificant dari de eodem objecto posse fidem ac scientiam, perniciose ipsi fidei inde inferunt consecutiones. Ex altera vero parte, qui demonstrationes illas, seu credibilitatis motiva velut ultima fidei actus *resolutiva* spectant, hanc pure ra-

gere Dei attributa nisi quatenus id inservit scopo suo revelationis veritatem demonstrandi. Cetera ad dogmaticam remittit. Ex dictis porro patet quam merito ab Apostolica Sede Hermesi doctrina damnata sit circa Dei essentialia, sanctitatem, justitiam, retributionem præmiorum et pena- rum inflictionem, circa Dei libertatem, etc., etc.

(1) Complures ex erroribus qui atate hac nostra circa hoc argumentum, quamvis etiam ex optima quandoque intentione, exorti sunt, profluxerunt et neglectu horum fontium, in quibus apte pertractante reperiuntur pleraque questiones, quæ tanquam nove magna idearum confusione reproducuntur. Scholastici illi qui hodie parvi adeo sunt ac negliguntur, intimos recessus hujus materiæ penetrarunt. Inter eos præter s. Thomam omnium principem, Scarezius, Vasquezius, Valentina, De Lugo, ceteris omissis, optime de ea meriti sunt, ut ex dicendis planum fieri.

tionalem ac humanam efficiunt. Rem igitur valde opportunam nos facturos judicamus, si in præsentis articulo continentis propositionum serie veram fidei naturam, ejusque constitutivorum analysim breviter complectentes, eam a contrariis erroribus pro virilite tute maturam.

PROPOSITIO I.—*Fides in natura sua ac principio formali spectata essentialiter a scientia distinguitur.*

Vix opus esset hanc propositionem attingere postea, quæ fuse sumus in primo capite persecuti, legitima rationis jura independenter a fide vindicantes. Sed tamen quoniam hic directe non rationis, sed fidei natura in tuto ponenda est, rem sub alio aspectu breviter tractandam aggredimur.

Sic igitur propositum thesim evincimus: *fides*, ex dictis est assensus liber quem præbet intellectus divina gratia præventus et adjutus, ex imperio voluntatis a gratia item excitata, veritatibus divinitus revelatis, ob Dei ipsius revelantis auctoritatem; quo sit, ut fides plane supernaturalis sit 1. *ex principio* eam dignente, nempe ex gratia quæ supervenit naturæ, quæque prorsus gratuita est (1); 2. *ex objecto* quod constituitur ab omnibus et solis veritatibus quas Deus homini patefæcere dignatus est modo peculiari ab eoque plane distincto quo seipsum in nature operibus manifestat; 3. *ex motivo*, quod vocant, *formale*, quodque aliud non est aut esse potest quam Dei ipsius revelantis auctoritas, quæ includit summam ejus sapientiam, bonitatem ac veritatem, quibus ipse nec decipi nec decipere potest; 4. *ex fine* denum ad quem datur, qui consistit in supernaturali beatitate, seu in intuitiva Dei visione ac fruitione, ad quam assequendum fide homo præparatur una cum reliquis virtutibus supernaturalibus, quæ ab ea veluti a radice ac fundamento dependent (2). Contra vero *ratio* ex qua naturalis scientia acquiritur 1. homini insita est ab ipsa constitutione sua, cum hic natura sua sit ens intelligentia ac ratione maxime præditum; 2. objecta habet huic intelligentiæ plane consentanea sibi propria, id quod a nobis in primo capite pluribus vindicatum est; 3. cognitiones ordinis sui acquirit per exercitium intelligentiæ sua; 4. nec tandem se attollit nisi ad abstractivam Dei cognitionem ac naturalem amorem (3). Fides igitur ac ratio, ac proinde scientia natura sua ab invicem toto celo discriminantur.

Rursum, si fides ac scientia essentialiter non dis-

(1) Hæc fidei catholicæ doctrina est quæ adstruit adversus pelagianos, ut ostendimus in tract. *De gratia*, et constat præterea ex non paucis damnatis propositionibus Baii, præcipue vero prop. 1. 2. 3. 4. 5. 7. 9.

(2) Cf. Suarez tract. *De triplici virtute theologica*. tract. *De fide* disp. 1, sect. 1 et 2, necnon Bolgeni *L'economia della fede cristiana*. Brescia, 1790. cap. 1, art. 11.

(3) Huc etiam referunt prop. 34. Baii, qui utrumque ordinem confundebat dicens: « Distinctio illi amoris (ac proinde duplicitis cognitionis Dei naturalis ac supernaturalis), naturalis quo Deus amat ut auctor naturæ, et gratitudo quo Deus amatur ut beatificator, vana est et communitas, et ad illudendum sacris litteris, et plurimis veterum testimoniis excogita. »

tinguenter, in plura dilaberemur absurdia. Etenim 1. quoties peccaremus in scientiam, toties in fidem ipsam peccare dicendi essemus. 2. Homo sine revelatione facultibus suis naturalibus uti non posset, atque a dono superaddito et adventitio omninoque gratuito scientia mere naturalis principia unice dimanarent.

Accedit quod Ecclesia supponat dari infideles negativos seu omni prorsus supernaturali revelatione destitutos. Atqui si isti in omnimoda veritatum metaphysicarum ac moralium ignoratione versarentur, id quod consequitur ex sententia quam refellimus, ex leges omnino essent, nec unquam vere peccare possent. Hæc autem rationis non minus lumini adversantur quam sane catholicæ doctrinæ.

Demum id ipsum conficitur conditione revelationis supernaturalis inspecta. Post protoparentum lapsum divino beneficio data est homini revelatio, ut in eo repararetur status ille gratius supernaturalis justitiae a qua excederat per peccatum (1). Hæc porro revelatio utsq; tota objectiva ac superaddita poterat homini dari vel non dari, data vero ab homine conservari poterat aut amitti, uti plures ino plerique eam re ipsa amiserunt aut saltem fœde corruerunt, quin propterea omnis in iisdem naturalium veritatum cognitione defecerit. Quamvis enim primitiva revelatio, præter objecta solius ordinis supernaturalis, plura completeretur, quæ natura sua ordinis naturalis sunt, id tamen non *absoluta* necessitate factum est, quasi homo in *physica* fuerit impotens objecta ejusmodi per se cognoscendi; sed ex divina plane dispensatione, que hoc pacto hominum plororumque consuit sive ingenii tarditati, sive deceptionis facilitati, quæ veris sepe falsa intermiscentur, sive impedimentis quibus major hominum pars a profundo veritatis detinitor studio, aliisque denum ejusmodi difficultatibus aut incommodis benigne prospexit: ex quibus omnibus jure merito inferunt theologi *moralement* revelationis necessitatem etiam quoad naturalis ordinis veritates. Ceterum revelatio veritatum presso sensu supernaturalium ea est, quæ hominem ex parte objecti ad supernaturali ordinem elevat, quibusque credendis fide theologica opus est. Cum igitur hæc gratuita supervenerit homini, atque ab eo amitti aut respici possit, aperte consequitur eam omnino rationalem transcendere naturam, nec ab ea posse veritates illas sive metaphysicas, sive morales pendere, quarum si omnis homini destrahatur cognitio, natura ejus rationalis ac intelligens destruktur necesse est. Veritates proinde supernaturales homo credit, naturales autem cognoscit etiam, aut saltem cognoscere potest.

(1) Cum de revelatione homini lapso facta hic disserimus, haud intendimus excludere revelationem quæ facta homini fuerit ante peccatum. Certum enim est Deum se modo supernaturali manifestasse homini innocentem, eumque fuisse allocutum; sed cum illa revelatio non sit ad propositionem nostrum, ideo coarctavimus sermonem nostrum ad revelationem homini datum post lapsum, quia hæc sola spectat ad ordinem reparationis humanæ de quo disserimus.

Uerissima tum sacrarum litterarum, tum patrum auctoritate hæc firmare possemus: ast hæc jam a nobis præoccupata fuerunt in superiore capite; ne proinde actum agamus ad ea loca remittimus. Ob eamdem plane rationem, atque ut brevitatè studeamus, difficultates quæ in hanc thesim urgeri possent, omittimus. Eæ quippe in illas fere reciderent, quæ propositæ in cit. capite fuerunt, ac satis abunde ibidem solutæ.

PROPOSITIO II.—*Licet motiva credibilitatis extrinsecam pariant objectorum fidei evidentiā, nunquam tamē constituere possunt motivum formale actus fidei.*

Eos impedit propositio, qui perperam prærequisitam motivorum credibilitatis cognitionem et persuasione ad prudentem præbendum fidei assensum cum fide ipsa confundunt, ejusque *formali* motivo, quasi nempe fides ipsa in se spectata in extrinsecam illam objectorum evidentiā resolvetur, aut *formale* motivum actus fidei ab eadem evidentiā constitueretur. Porro toto celo istos a vera fidei notione ab ludere facile colliguntur ex iis quæ in præcedenti propositione de *principio*, *effectu*, *motivo formalis* ac *fine fidei* theologicae disseriuimus.

Etenim cum actus fidei debeat necessario et ab intrinseco *supernaturalis* esse, fieri nunquam potest ut constituatur aut eliciatur tanquam ex *principio formalis* ab evidentiā motivorum credibilitatis, quæ ex se tota naturalis est, et naturalem partit certitudinem aut persuasionem.

Insuper actus fidei talis est, ut infallibilem objectivamque certitudinem secum ferat, quæ naturalem quamvis superer certitudinem. Jam vero ejusmodi certitudo fructus esse nequit humanæ cujuscumque disquisitionis, aut industrie, sed nonnisi a divina gratia, seu principio supernaturali produci in nobis potest, innitique prorsus auctoritati debet divinae.

Huc accedit, quod ejusmodi credibilitatis motiva, quæcumque demum sint, nonnisi extrinsecam evidentiā, ut innuimus, efficere queant; actus vero fidei feratur in objecta, quæ non intrinsecam modo evidentiā destituta sunt, sed sunt nobis obscura ac rationi nostræ impervia, cum eam exceedant, cujusmodi sunt mysteria, et objecta spei nostræ, quæ in futura scilicet expectatione consistunt. Quia de causa fides ab Apostolo definita est, *sperandrum substantia* (gr. *διάθεσις*) *rum*, *argumentum non apparentium*: quibus propriæ intellectus noster firmiter assentire debet eisque adhæscere perinde ac si intrinsecam ipsorum evidentiā haberet, eaque intuitive cerneret.

Demum si fides theologica, de qua disserimus, resolvetur in evidentiā motivorum credibilitatis tanquam in *formale* motivum, conceptus ipse fidei theologicae destrueretur; siquidem in principium humanum ac naturale resolvetur; ac fides esset prorsus philosophica ac rationalis; hinc jure meritorialismi neoterica schola quam impugnamus, accusata est, quin unquam ab ejusmodi accusatione